

Секція 6. Соціальний простір України воєнного часу: нові поділи, девіації і суспільні рухи
СТРЕС-ФАКТОРИ В РОБОТІ СЛІДЧИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Поклад Василь Іванович,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
050-578-6615
v.poklad@ukr.net

Стрес, як один з психічних станів людини, що характеризується її напруженням на органічному, емоційному та розумовому рівнях, як правило, виникає внаслідок порушення рівноваги між індивідом та середовищем. Індивідуальні стреси вивчаються звичайними психологами. Колективні стають предметом уваги психологів соціальних. Порушення ж рівноваги певних соціальних груп із соціальним середовищем не може оминати соціологія. Стресові стани можуть розглядатись як індикатори соціальних негараздів у цих самих соціальних групах.

Міцним стресогенним фактором є будь-яке реформування. Перехід від старих параметрів життя до нових потребує значних зусиль. Індивідуальне напруження трансформується у соціальну напруженість. Необхідність адаптації до нових реалій здатна зменшити результативність загальних зусиль, що підкреслює важливість дослідження факторів, які посилюють соціальну напруженість.

Національна поліція України в процесі свого реформування має здійснити перехід від карально-репресивної моделі діяльності українській міліції, до сервісно-обслуговуючої, яка характеризує поліцейські структури країн Європи. Хід перетворень постійно моніториться політиками, представниками громадянського суспільства. Соціологи регулярно представляють результати досліджень громадської думки. Але важливим також, на мою думку, є розуміння того, як визначаються основні проблеми і фактори соціальної напруженості з середини об'єкта реформування – самими працівниками поліції.

Матеріали, що презентуються, сформовані в результаті контент-аналізу письмових відповідей слухачів курсів підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції України на відкрите запитання щодо основних стрес-факторів у їх повсякденній діяльності. Відповіді надавали слідчі з Миколаївської (25 осіб) та Луганської (26 осіб) областей. З них - 30 чоловіків і 21 жінка. З огляду на кількість респондентів дослідження не можна вважати сповна репрезентативним, та виявити основні тенденції воно дозволяє.

Усього слідчими було названо більше 60 різних факторів стресу. На основі аналізу отриманих відповідей виділено дві групи стрес-факторів – зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів віднесено ситуації, з якими працівники поліції стикаються при контактах з різними категоріями населення. Внутрішні фактори – це різні аспекти організації правоохоронної діяльності.

Подальша диференціація зовнішніх факторів здійснювалась в залежності від того, комунації з якою категорією населення викликали стресові стани. Виділено стосунки з: а) пересічними громадянами, б) злочинцями та правопорушниками, в) жертвами та потерпілими від злочинів, г) членами сімей працівників поліції.

Внутрішні фактори були диференційовані на а) організаційні (горизонтальні та вертикальні відносини всередині колективів) та б) інституційні (нормативна організація правоохоронної діяльності).

Найбільше у відповідях слідчих згадувались інституційні фактори стресових станів, серед яких виділяються, по-перше, перевантаження (одночасне виконання багатьох термінових завдань, обмежений час на їх виконання і загальне підвищення інтенсивності праці), по-друге, ненормовані робочі день та тиждень і, по-третє, підвищена відповідальність за прийняті рішення. Для слідчих Луганщини значення перших двох факторів дещо вище, ніж для їх колег з Миколаївщини. А підвищена відповідальність напружує чоловіків вдвічі частіше у порівнянні з жінками.

Серед організаційних факторів стресів у слідчих на першому місці напружені стосунки з керівниками (через репресивний стиль керівництва, посилений контроль за підлеглими, суб'єктивізм в оцінках тощо). Напружені стосунки з колегами, які п'ята частина респондентів теж віднесли до стрес-факторів, у відповідях мають вдвічі меншу вагу. Стресогенний вплив керівників відмічався луганськими слідчими вдвічі частіше, ніж миколаївськими. Таке ж співвідношення між думками жінок та чоловіків.

В ієрархії зовнішніх факторів стресових станів на першому місці комунації із правопорушниками. Найбільше хвилюють слідчих питання особистої безпеки, загрози життю та здоров'ю, необхідність застосовувати зброю, а також постійний тиск кримінального середовища (агресія, шантаж, підкуп). Особиста безпека, як стресогенний фактор, відмічалась вдвічі частіше у відповідях миколаївських слідчих у порівнянні з луганськими та у відповідях чоловіків порівняно з жінками. Для луганських слідчих досить значущим фактором (третина відповідей) є участь у Антитерористичній операції.

Стресогенність комунацій з пересічними громадянами та з жертвами правопорушень для слідчих знаходяться приблизно на однаковому рівні. Вони є значущими

для п'ятої частини респондентів. Тут виділяються ситуації, пов'язані зі смертю або важкими травмами людей, конфліктні комунікації і упереджене ставлення до поліцейських.

Досить низький стресогенний статус комунікацій з жертвами та правопорушниками (у порівнянні із внутрішніми факторами) можна пояснити професійною підготовленістю слідчих. Вони готувались до таких ситуацій і в цілому адаптовані до них.

Окремо можна виділити сімейно-побутові проблеми, які часто представляють собою подовження організаційно-інституційних негараздів, особливо перевантаження та ненормованого графіку роботи. У відповідях слідчі звертають увагу на відсутність повноцінного відпочинку, підтримки і розуміння з боку близьких людей, що породжує конфлікти в родині.

Представлені дані свідчать про те, що проголошений перехід до сервісно-обслуговуючої моделі поліції поки що гальмується інституційно-організаційною ситуацією у МВС. На законодавчому рівні відбулись досить радикальні кроки. Вже у першій статті Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року ми бачимо відхід від жорстко ієрархічної системи у МВС. По-перше, з нової дефініції виключено термін «озброєний орган» (з Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 року), що ідеологічно посилював мілітарність та карально-репресивну складову МВС. По-друге, у визначенні Національної поліції з'явилися слова «орган... який служить суспільству», що можна трактувати як методологію визначення нових індикаторів ефективності правоохоронної діяльності, відмінних від попередньої системи показників. Стаття 11 Закону України про Національну поліцію максимально конкретизує цю нову методологію: «Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції». Але реально діючі у структурах МВС показники та нормативи як і раніше відтворюють систему залежності оцінок діяльності правоохоронців від параметрів ієрархічної структури. Це, як ми бачимо, створює ситуацію соціальної напруженості у підрозділах Національної поліції і негативно позначається на ефективності правоохоронної діяльності.